

Roland ROBERTSON

## **Glokalle me: Zaman-Mekan ve Homojenlik-Heterojenlik\***

### **Problem**

Genel anlamda globalle me konusunun çok uluslu sosyolojide, sosyal ve kültürel kuramda önemi arttı ndan ve globalle meyle ilgili tartışılarda geliştirilen perspektifler çeşitli entelektüel alanlar üzerinde etkide bulundu ndan dolayı, kimi temel sorunlara dikkat çekme gereği de giderek artmaktadır. Burada böyle bir sorun, muhtemelen de en merkezi olan, tartışılacaktır. Bu da globalle me'nin bizzat kendisine atfedilecek olan anlamdır.

Globalle meyi, geniş ölçekli pek çok fenomene gönderimde bulunarak –örneğin, mikrososyolojik ya da belki yerel perspektiflere sahip olanların aksine büyük makrososyolojik problemlerle ilgilenen sosyologların tarafgirliğinde olduğu gibi– oldukça üstünkörü biçimde düzlenen akademik bir bilim sözü konusudur. Bunun çok yanıltıcı olduğu düşünüyorum. Bu bilim, bu kavramı kültürel olarak homojenleştirici güçlerin bütün iderleri üzerindeki zaferini ihtiva eden gelişmelerle ilgiliymi gibi gören ‘globalle me hakkındaki mitoloji’nin (Ferguson, 1992) bir parçasıdır. Globalle meyle ilgili bu bakış açısı, çok kez, ‘daha büyükün daha iyi’ olduğu, yerelliğin, hatta tarihin yok edildiği vesaire görüşü gibi belirli ölçüde kullandıkları ispatları ihtiva eder. Bu tür globalle me anlayışlarının aslında disiplinler arası bir parçası haline gelmesi–örneğin sosyoloji metinleri genel olarak globalle meye dönük bugünkü ilgiyi yansıtmaya başladığında, bu metinlerin globalle me'nin özel bir sosyolojik ilgi alanına işaret etmesi, fakat bunun da ancak sosyologların sahip olabilecekleri bir tür ilgi olması ve bu ilginin mikrososyolojik ya da yerel konulara ilgisizliği ihtiva etmesi yönünde pek çok tehlike söz konusudur.

Tüm bunlarda halihazırda kaydedilen bir karmaşık sorunu mevcuttur ki bu karmaşık kısmen sosyoloji müfredatını ‘uluslararası turna’ –kültürel ve anti-etnosentrik olarak yaygın yönündeki çok sayıda girişimde ortaya çıkar. Bu tür bazı girişimler daha da ileri giderek, disiplin pratiğini evrensel bir boyutta gittikçe ulaşılabılır hale getiren, evrensel bir sosyoloji eklinde düzlenen global bir sosyoloji önerirler. Aslında, global sosyoloji yönündeki bu teebbüslerden bazıları, yerli sosyolojileri global bir sosyolojiye dahil etme temasını bir zorunluluk haline getirirler. Gerçekten de, ‘yerli’ sosyolojileri onaylayan ve gerektiren bir sosyoloji olarak global sosyoloji problemi, doğrudan doğruya, daha öncesinde gönderme yapmış oldu um analitik konuyla paralellik gösterir. Bu da globalle me kuramında homojenleştirici ve heterojenleştirici etkiler arasındaki ilişki problemidir. Birçok sosyolog, sosyolojinin

---

\* *Global Modernities* [edited by Mike Featherstone, Scott Lash and Roland Robertson, SAGE Publications, 1997, London] in 25-44 sayfa aralığından tercüme edilmiştir.

'uluslararasıla tırılmı' ve 'etnisiteden arındırılmı' olması gerektiğine katılmaktan memnundur- ya da en azından isteksiz de ildir, fakat onlar, görünümüne bakılırsa, ampirik, tarihsel olarak olumu, kendi başına global alana ilikin doğrudan ve ciddi bir incelemeye girişime çok daha az meyillidirler. (Robertson, 1992b, 1993).

Globalle me kavramını doğrudan sosyal kuram içine dahil etme ihtiyacı, ancak da belirtilen dü üncelerden doğar. Globalle me üzerine yapılan konuların ço u, tıpkı son yıllarda dünyanın çe itli yerlerinde gözle görülür bir şekilde yükselen çe itli etnik milliyetçiliklerde sergilendi i gibi, geni -ölçekli olanları da dahil olmak üzere genel olarak yerelli i bastıran bir süreç oldu unu varsayma e ilimindedir. Bu yorum, iki eyi göz ardı eder. İlk olarak, yerel diye adlandırılanın büyük ölçüde yerel-ötesi ya da yereları bir temel üzerine in a edildi i boyutunu göz ardı eder. Başka bir deyişle yerellikte vikinin ço u gerçekte yukarıdan ya da dı arıdan yapılır. Sıklıkla yerel olarak deklare edilenlerin ço u aslında yerelli in genelle tirilmi tarifleri açısından ifade edilen yereldir. Hatta görünürde i leyen somut hiçbir tarifin olmadığı durumlarda bile – ça da milliyetçili in daha saldırgan bazı biçimlerinde oldu u gibi–hala i başında olan, ya da ben öyle zannediyorum, yerel-ötesi bir faktör vardır. Burada yalnız bir biçimde, ça da etnisite ve/veya ulusallık iddiasının, kimli e ve tikelli e ilikin global terimler içerisinde yapıldı nı öne sürüyorum. (Handler, 1994)

kincisi, mekansal dü üncelere dönük giderek artan bir ilgi ve insan ya amının zamansal ve mekansal boyutları arasındaki sıkı balarına dönük yo un bir dikkat söz konusuysen, bu dü ünceler imdiye kadar globalle me tartışması ve ilgili konular üzerinde neredeyse yok denecek kadar az göreceli bir etki yaratmıştır. Özellikle zaman ve mekân tartışmasını zorlu evrenselcilik ve tikelcilik sorunuyla ilikilendiren çok az sayıda girişim olmu tur. Postmodernlik temasındaki ilgi, 'evrensel zaman'la ilgili temel dü üncenin sözümona zayıflıklarına ve 'tikel mekan'ın çok daha fazla dikkate alınması gerekti i iddiasının gelişmesine daha çok dikkat gerektirmi tir; fakat e ilime karşı durmada birkaç önemli çabaya karşı evrenselcilik devamlı olarak tikelcilikle karşı hale getirilmektedir (1950'lerde ve 1960'larda toplumsal modernle meyle ilgili eski tartışmalardaki nitelendirmelerle bir hızada). u sıralar mekâna yapılan vurgu, ço unlukla zamansal faktörlerin bir eksilmesi ekinde yapılır.

Elbette ki 'zaman-mekan'a, Giddens tarafından ve onun yapılandırma kuramıyla ilgili tartışmalarda bir hayli dikkat çekilmiştir, fakat bu tartışmanın önemli bir kısmı, somut sorunlara görece daha az dikkat çekilerek, soyut terimlerle yürütülmü tür. Buna rağmen, burada de erlendirilen sorunsalın önemli bir boyutunu Giddens resmetmiştir. Giddens (1991: 21), genel bir biçimde globalle me kavramının en iyi zaman-mekân uzaklaşmasının temel yönlerini ifade edecek şekilde anlaşılmı savunur. Globalle me, varlı ın ve yoklu un kesişimiyle, sosyal olaylar ve sosyal ilikilerin yerel kontekstüallitelerle 'belli bir mesafede' birbirine geçmesiyle ilgilidir.

Giddens (1991: 22) 'globalle me, ayrılı mı ilikin bir kutbundaki olaylarının ço u kez di er bir kutbunda farklı, hatta karşıt olayları meydana getirdi i diyalektik bir fenomen olarak anlaşılmalıdır' diyerek devam eder. Globalle me'nin 'varlı ın ve yoklu un kesişimi'ni ihtiva etti i dü üncesi her ne kadar kavrayılı ve faydalıysa da, benim görüşüm odur ki Giddens 'farklı, hatta karşıt olaylar'ın uzantısından söz etti inde belirli ölçüde eski dü ünme tarzlarına esir olmaktadır. Bu da 'global-lokal'

temasının karma ıklıklarını tamamıyla ele geçiremeyen bir 'etki-tepki' ili kisine i aret eder görünür.

Buradaki belirsizliklerin bir kısmı, 'küresellik' teriminin yerine 'küreselle me' terimini kullanma e iliminden –modernli in bir sonucu olarak küreselle me dü üncesinde oldu u gibi– kaynaklanmı olabilir (Giddens, 1990). Gerçekte modernlik-globalle me birle imi kendi içinde, sosyal ve psikolojik bir durumun süreçsel ve zamansal bir sonucunu telkin eder, oysa modernlik kavramıyla küresellik kavramının yan yanalı ı, do rudan do ruya, görünü te farklı olan iki durum kümesi arasındaki ili ki sorununu aç ı a çıkarır. Bu açıdan bakıldı ında mekan konusu, daha açık seçik ve ba ımsız olarak, küresellik kavramı üzerinden ortaya konur. Modernlik dü üncesi genellikle zamansal, tarihsel tarzda kuramların ve temel deneyimlerin ana hatlarıyla homojenle mesini telkin eder. Fakat modernli in geli mekte oldu u bir takım özel alanlar oldu u yönünde gittikçe artan farkındalık söz konusudur.

Bu çalı manın ba ka bir yerinde Therborn, modernli in nispeten özerk bir biçimde geli ti i Avrupa'dan ba ka, üç büyük bölgeyi belirler: modernli in varolan halkların katlinin sonucunda geli ti i Yeni Dünya; modernli in, tehdit edici bir dı sal meydan okumaya kar ı bir tepki olarak ortaya çıktı ı Do u Asya; ve modernli in büyük ölçüde sömürgele tirme ya da emperyalizm ile empoze edilmi oldu u Afrika'nın büyük bir bölümü. Modernli in bu tür bir 'dekonstrüksiyon'unda içerilen bak ı açısı – ya da en azından onun kavramsal ve empirik farklıla masında–küresellik ba lı ı altında mekân ve co rafyanın görece ba ımsız anlamının kesin kabulüne götürür. Küresellik üzerine vurgu, globalle menin yalın bir biçimde modernli in bir sonucu oldu u önermesinin zayıflıklarından kaçınmamızı mümkün kılar. Özellikle küresellik 'genel modernlik'in yayılmasını *kolayla tıran* genel bir durumdur, bu açıdan küresellik, co rafi olarak ayrı 'uygarlıklar'ın iç içe geçip etkile meleri açısından dü ünülür.

Bu tartı mada en önemli argüman, bu yüzden heterojenle meye kar ı global homojenle meyle ilgili tartı manın ötesine geçilmesi gerekti i iddiasını merkeze alır. Bu bir *ya* homojenle me ya da heterojenle me sorunu olmaktan ziyade, bu her iki e ilimin de geç-yirminci yüzyıl dünyasının büyük bir bölümü boyunca *ya* amın belirleyici özellikleri haline geldi i durumlara ili kin bir sorundur. Bu bak ı açısında problem homojenle tirici ve heterojenle tirici e ilimlerin kar ılıklı olarak ili kili oldu u durumları ayrıntılı bir biçimde açıklama haline gelir. Bu gerçekte ilk etapta dü ünülebilecek olan bir empirik problemden çok daha fazlasıdır. Ça da *ya* amın çe itli alanlarında –ki bazıları sonraki sayfalarda tartı ılacaktır– homojenli i heterojenlikle ve evrenselcili i tikelcilikle birle tirmek üzere sürüp giden, planlanm ı giri imler söz konusudur.

Bu ba lamda akademik disiplinlerin 'gerçek *ya* am'ın gerisinde kaldı ı durumdan söz edilebiliriz. Aynı zamanda elbette ki, 'gerçeklik'in bu özelliklerine ili kin (teori ve gerçeklik arasındaki ayrımın, a ırı derecede problematik ve, inanıyorum ki, nihayetinde savunulmaz oldu unu kabul ederek) analizler ve yorumlar yapmamız gerekir. Akademik/entelektüel söylemin d ında evrensel ve tikel olanın birle tirilebildi i ve birle tirilmesi gerekti ini sorgusuz sualsiz kabul eden birçoklarının oldu unu göstermeyi umuyorum. Onlar için sorun udur: bunlar nasıl ve ne ekilde sentezlenmelidirler? Onların birbirleriyle ili kilenip ili kilenemeyece i de ildir sorun. 'Olup olmadı ı'ndan ziyade 'nasıl oldu unu' anlamak için, neyin gerçekte 'olup bitti i'

yönündeki soruya daha do rudan bir biçimde bakmamız gerekir. Bu soruyu sormak, bazıların da pekala dü ünebilece i gibi, örne in burada glokalle me olarak adlandırdı m eyin stratejilerinin hizmet etti i ilgilerle alakalı ‘ele tirel’ bir do ası olan sorunlara kayıtsız kalmayı gerektirmez; çünkü özellikle, ara ara vurgulayaca m üzere, glokalle me stratejilerinin kendileri -en azından bu tarihsel anda ve öngörülebilir gelecekte- tikel referans çerçevelerinde temellenmektedir. Glokalle me stratejilerinin tam anlamıyla sürdürülebilece i uygulanabilir ve pratik hiçbir Ar imetçi dayanak yoktur. Buna ra men biriciklik beklentisinin gittikçe kurumsalla tı ı ve global olarak yaygın hale geldi i bir dünyada ya ıyor görünüyoruz.

### Glokalle me

*Oxford Yeni Kelimeler Sözlü ü [The Oxford Dictionary of New Words]* (1991: 34)’ne göre, ‘glokal’ terimi ve süreç adı olan ‘glokalle me’ *global* ve *lokal*’in kısaltılıp iç içe geçirilmesiyle elde edilir. Yine *Sözlük*’e göre bu fikir ‘ilk olarak çiftçilik tekniklerini lokal ko ullara uyarlamının tarımsal ilkesi olan Japonca (‘bir kimsenin kendi topra nda ya aması’ anlamına gelen *dochaku* sözcü ünden türeyen) *dochakuka* sözcü ünde biçimlendirilmi , fakat aynı zamanda global bir bakı açısının lokal ko ullara uyarlandı ı *global lokale meye* yönelik olarak Japon i dünyasına benimsetilmi tir’ (yazıldı ı dildeki vurgu). Daha özel olarak ‘glokal’ ve ‘glokalle me’ terimleri, 1980’li yıllar boyunca i argosunun veçheleri olmu lardır, fakat onların asıl kaynak yeri, gerçekten de, uzun bir süre Japonya’nın kendisinin mekânsal-kültürel önemini sıkı sıkıya i lemi olan ve tikel olanla evrensel olan arasındaki ili kiye yönelik genel sorunun tarihsel olarak neredeyse saplantılı bir ilgi görmü oldu u bir ülke olan Japonya’dır (Miyoshi ve Harootunian, 1989). Yine *The Oxford Yeni Kelimeler Sözlü ü* (1991: 134)’nün deyi iyle, ‘doksanların ba langıcının ba lıca atafatlı alı veri sözlerinden biri’ olmu tur.

Mesleki anlamıyla glokalle me dü ünsel bazı ba lamlarda, daha açık bir ekilde ekonomik terimlerle söylendi inde, küçük ölçekli-pazarlama [micro-marketing] olarak adlandırılan eyle çok yakından ili kilidir: malların ve hizmetlerin giderek farklıla an lokal ve tikel piyasalara global ya da globale yakın bir temelde uyarlanarak reklam edilmesi. Giderek artan global piyasalar için kapitalist üretim dünyasında, lokal ve di er tikel durumlara adaptasyonun yalın bir biçimde varolan global çe itlili e kar ı – medeniyetsel, bölgesel, toplumsal, etnik, cinsiyete ili kin ve daha ba ka türden farklıla mı tüketicilere- bu tür çe itlilik ya da heterojenlik sanki basitçe ‘kendinde’ varolmu gibi- bir i tepkisi durumu olmadı nı söylemeye neredeyse hiç gerek yoktur. Önemli bir ölçüde küçük ölçekli pazarlama- ya da daha kapsamlı bir deyi le glokalle me- giderek farklıla an tüketicilerin kurgusunu [construction], ‘tüketici gelenekleri’nin -ça da dünyanın tartı masız en büyük ‘endüstri’si olan turizmin, hiç ku kusuz en açık örne i- ke fini ihtiva eder. Çok basitçe söylersek, farklılık satar. Bu, tüketicinin bakı açısından, kültürel sermaye olu umunun önemli bir temeli olabilir (Bourdieu, 1984). Vurgulanması gerekir ki bu onun yegâne i levi de ildir. Örne in California’daki ve ba ka yerlerdeki ‘etnik’ süpermarketlerin hızla yayılması, büyük ölçüde, farklılık u runa farklılı a o kadar da hitap etmez, fakat daha ziyade bildik olana yönelik arzuya ve/ya nostaljik isteklere hitap eder. Di er taraftan bunlar da aynı zamanda kültürel sermaye olu umunun temelleri olabilirler.

Buradaki amacım, kapitalist i pratiklerinin kar ıla tırmalı tarihini ara tırmak de ildir. Bu yüzden 'glokalle me' hakkında *Oxford Yeni Kelimeler Sözlü ü*'nden edinilen etimolojinin do rulu u çok önemli bir konu de ildir.<sup>1</sup> Daha ziyade, global-lokal sorunsalıyla ilgili önemli birkaç noktanın üzerinde durmak için genel glokalle me fikrini kullanmak istiyorum. Bu sorunsalı, en açık biçimini globalle tirici e ilimlere kar ı lokal ifadeler dünyasında, yerellik fikrinin kendisinin bile kimi zaman hegemonyacı globale kar ıt ya da direnir bir biçimde hesaplandı ı bir dünyada (ya da 'yerellik' veya *Gemeinschaft* iddiasının, hakim kültürlerin ve/ya sınıfların 'hegemonik evrensel'i ile bastırılmı 'evrenseller' [*subaltern universals*]'in çatı ması eklinde görüldü ü bir dünyada) ya ıyor oldu umuz iddiasında buldu unu varsayarak, kesin bir çift kutuplulu u ihtiva edecek ekilde gören yaygın bir e ilim söz konusudur. Bu genel görü ün ilginç bir ba ka ekli, Alman kültür-uygarlık ayrımının global düzeyde yinelenmesinde bulunur: eski ('iyi') kültür nosyonu, ('kötü') uygarlık nosyonu ile çatı tılmaktadır. Bu geleneksel Alman bakı açısına göre uygarlık özel olarak global, dünya-çapında bir renk alırken, lokal kültür fiili olarak ulusal kültür haline gelir.

Bana kalırsa bizler, farklılı a ve en geni anlamıyla yerelli in prodüksiyonu ve röprodüksiyon dinamikleriyle ilgili çok daha uyanık olmak zorundayız. Lokal-kozmopolitan ayrımına gönderme yaparak söylenecek olursa, Hannerz (1990: 250) yereller için çe itlili in, 'bütün yerellerin kendi ilgili kültürlerine ba lı kalmalarını ho gören ilke oldu unu' söylemi tir. Aynı zamanda kozmopolitler de büyük ölçüde kendi kültürleri için 'özel yerler' sa layan 'di er insanlara' ba lıdırlar. Bu yüzden 'yereller olmaksızın kozmopolitanlar olamaz'. Bu noktanın, lokal-global konusuna olan entelektüel ilginin ve yakla ımın özel do ası üzerinde birkaç yönden etkisi olmu tur. Bununla birlikte Hannerz'in genel argümanı ile ilgili olarak ça da dünyada ya da en azından Batı'da bugünkü kar ı-kentle me e iliminin (Champion, 1989), ABD'de 'fortress cemaatleri'ni olu turanların büyük bir kısmının apaçık bir biçimde 'farklılık ilkesi'nden<sup>2</sup> ziyade yerelli in standartla ması açısından ilerledi ine dikkat etmemiz gerekir.

Her halükarda global olanla lokal olan, evrensel olan ile tikel olan vs. arasındaki ili kiyle ilgili yanıltıcı bir biçimde modern ya da postmodern problemin, birçoklarının bizleri inandırdı ı gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar, ne ekilde olursa olsun, yegane biçimde olmadı ı çe itli durumların tarihsel olarak çok daha fazla farkında olmamız gerekir. Bu, Greenfeld'in (1992) ngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve Amerika'daki milliyetçili in kökenlerine ili kin son zamanlardaki çalı masında açık bir ekilde gösterilir. Kayda de er ngiliz milliyetçili i istisnasıyla birlikte o, 'modern

<sup>1</sup> Meslekta ım Akiko Hashimoto, Japonca *dochakukanın* 'i -dı r'nda 'bir eyleri yerli kılma' dü ünmesini ta ıdı ı konusunda beni bilgilendirdi. Çokkültürcülük (özellikle üniversite müfredatıyla ilgili tartı malarda), tüketici kültürü ve ça da kapitalizmdeki metala tırma ve ürün çe itlendirmesindeki güncel e ilimler arasındaki ba lantılar üzerine bir takım provokatif yorumlar için bkz. Rieff (1993).

<sup>2</sup> Ku kusuz bu e ilim, kısmen, 'elektronik kır evi' fenomeniyle olanaklı hale gelir, ki onu satın almaya gücü yetenleri, giderek, kom uluk açısından ehir merkezlerinden uzak, fakat ileti im bakımından giderek artan sayıda insana yakın kılar. Finansal globalle me ve merkezile meyle ilgili co rafi da ılmanın de i ik yönleri Sassen'in çalı masında ayrıntılı olarak açıklanmı tir. Bkz. Sassen (1991).

dünyada tikelcili in en genel ve göze çarpan biçimi'ni (Greenfeld, 1992: 8) bu ekilde olu turan- bütün ulusal kimliklerin ortaya çıkı mın "özel olarak uluslararası bir sürecin" (Greenfeld, 1992: 14) parçası ekinde geli mi oldu unu gösterir.

leri sürülen bu kar ıtılıkların ça da biricikli iyle ilgili son derece uç ve katı iddialar, bazılarının Batı sosyal biliminde nostaljik paradigma olarak adlandırdı ı eye ili kin bir kırılmadır (Phillips, 1993; Robertson, 1990; Turner, 1987). Bu, bizim -global olan biz'-in çok zaman önce olmasa da ontolojik olarak güvenli bir sürü kolektif 'evler'de ya adı mızı ve [o evlerin] bir tarafından öbür tarafına tevzi edildi imizi telkin eden, her zaman zımnı olmayan dünya görü ünün bir manifestosudur. imdi, bu anlatıya -ya da belki de bir meta-anlatıya- göre bizim ev duygumuz [Batılı?] 'globalle me' dalgalarıyla süratle yok edilmektedir. Ben kar ıt bir biçimde -her ne kadar burada argümanımın sadece bir bölümünü sunabildiysem de- globalle menin 'ev'in, 'cemaat'in ve 'yerellik'in yeniden in asını, bir anlamda üretimini ihtiva etti ini iddia ediyorum. (Bkz. J. Abu-Lughod, 1994). Buna göre lokal olan, en iyi ekilde olmasa bile, en azından analitik ya da yorumlayıcı bir hareket noktası, global olana kar ı bir bütünleyici olarak görülür. Bu aslında bazı nitelemelere ba lı olarak globalle menin bir yönü gibi görülebilir. Bu ba lamda az geli mi bir ekilde kalmak zorunda olan argümanımın bir bölümü, globalle menin do rudan do ruya 'modernli in sonucu' oldu u teziyle kar ıt-kutuplu dü ünme yoluna götürüldü ümüze ili kindir (Giddens, 1990; cf. Robertson, 1992a). Bu bakı açısından Weber'in 'demir kafes'i küreselle tirilir. Ayrıca bu görü e göre, ço unlukla modernli in ayırt edici özelli i olarak kabul edilen araçsal rasyonalite (Giddens'in, hem [olanaklara] ket vuran hem de imkân tanıyan dü ünümsel bir rasyonalite olarak gördü ü, kolaylıkla kabul edilen bir rasyonalite) olmaksızın hiçbir zaman globalle menin herhangi bir türü var olamamı tır.

Bu yüzden globalle me nosyonu gerçekte globalle meyle ilgili daha önceleri yazdıklarımın ço unu ifade eder. Benim kendi analitik ve yorumlayıcı bakı açımından globalle me kavramı, uyla ımsal olarak global ve lokal ya da -çok daha soyut biçimde- evrensel ve tikel diye adlandırılan eylerin e zamanlılı mını ve iç içeli ini ihtiva etmektedir. (Globalle me ve söylemiyle ilgili güncel tartı mada benim kendi tutumumdan sıkı bir biçimde söz edecek olursak, kar ı çıkılan 'globalle me' teriminin yerine argümanımı daha kesin kılması için 'glokalle me' terimini kullanma zorunlulu u bile olabilir). Günümüz pazarlama terminolojisinin tikel bir markasına, bili sel ya da ba ka türden, kesinlikle kurban gitmek istemem. Bizler glokalle me fikrini (görünürde Japon kökenli) yalın bir biçimde kapitalist bir i terimi olarak gördü ümüz sürece, onu, di erleri arasında, yeterli analitik-yorumlayıcı nüfuza sahip olmadı ından elbette yadsırım. Di er taraftan sözümona özerk iktisadi terimlerin ço unlukla derin kültürel kökleri oldu unun üphesiz farkına varmaya ba ladık (örne in, Sahlins, 1976). Japonya ve di er toplumsal durumlarda, ekonomik alanı görece özerk ekilde kabul etmek için bile bili sel ve moral 'mücadele' hiçbir zaman gerçekten kazanılmamı tır. Her halükarda ekonomik ve kültürel olanın gündelik istikrarsız birle imini giderek kabul eden bir dünyada ya ıyoruz. Fakat bizler, klasik sosyal kuramdan, özellikle de onun yakla ık 1880'den 1920'ye kadar on yıllarca süren Alman versiyonundan, 'kültür' ve 'kültivasyon'dan söz etmenin, açıkça, 'materyalizm' ve ekonomi ve araçsal rasyonalite retori iyle ba da madı ı görü ünü miras aldık.

Lokal-global sorunsalı üzerine bu bölümdeki incelemelerim, ça da yerellik kavrayı larının büyük ölçüde global terimlere benzer bir ey içerisinde olu turuldukları, fakat bunun kesinlikle bütün yerellik biçimlerinin bu ekilde devamlı olarak homojenle tirildi i (örne in nispeten yeni varo , fortress cemaatlerinin standartla masına ra men) anlamına gelmedi i görü üne dayanır. Bu ba lamda yerelli in, cemaatin, yurdun ve benzerlerinin giderek artan bir ‘dünya-çapındalı ı’ söyleminin olması, farkına varılması gereken önemli bir eydir. ‘Küresel kültür’ dü üncesini de erlendirme yollarından biri, onun gerek büyük, gerekse küçük birçok lokal kültürün, ben kendim her ne kadar küresel kültürün tamamıyla bu ekilde olu turuldu unu dü ünmesem de, giderek artan kar ılıklı ba lantılılı ıyla olu turulması ba lamıdır (Hannerz, 1996). Her halükarda, *böyle kültürlerin ileti imsel ve etkile imsel ba lantısının* – arabulucu ‘üçüncü kültürler’i oldu u kadar, böylesi çok asimetrik ileti im ve etkile im biçimlerini ihtiva edecek ekilde- *bütün kültürlerin homojenle mesi nosyonu ile bir ve aynı tutmamaya dikkat etmeliyiz.*

Görece özerk bir ‘kültürler-arası ileti im’ söyleminin son zamanlardaki hızlı geli imi aklımın bir kö esinde öylece durmaktadır. Bu söylem, eski bir edebiyat ‘yapma yöntemi’ türünün çizgileri üzerinde sayısı giderek artan birtakım profesyonellerce desteklenmektedir. O yüzden bu yalnızca kültürel farklılık ve homojenle menin kar ılayıcı güçleri hakkında konu an sosyal ve kültürel teorisyenlerin bir sorunu de ildir. Buradaki çalı manın ‘uygun objelerinden’ biri, kültürler-arası ileti imin ‘araçsal bir biçimde rasyonel’ tanıtımı konusunda ihtisas yapan ‘uzmanlar’ olgusudur. Bu ‘uzmanlar’ın gerçekte farklılı ın ve çe itlili in te viki ve muhafazasında kazanımlı bir çıkarı vardır. Onların i i ve mesle i, heterojenli in yayılması ve yeniden üretilmesine ba lıdır. Aynısı modern Amerikan i prati indeki güçlü temaları içerir gibi görünür (Rhinesmith, 1993; Simons vd., 1993).

Ayrıca co rafi ço ulculukla oldu u kadar -kültürel ço ulculu un üretimine yönelik ko ullarla da daha fazla ilgilenmeliyiz (Moore, 1989). Öte yandan yerellik, daha do rusu küresellik fikrinin ziyadesiyle göreceli oldu unu söylemeliyim. Mekansal terimlerle, bir toplum bir uygarlık alanına göre lokal iken, bir köy cemaati de elbette ki bir toplumun bir bölgesine göre lokaldır vs. Görecelik zamansal terimlerle de ba gösterir. yi-bilinen lokaller ve kozmopolitler çiftini kar ıtla tırarak Hannerz (1990:236) ‘1940’ların ba larında kozmopolit olan, günümüzde yerelcili in ılımlı bir ekli olarak görülebilir’ diye yazmı tır. Buradaki kontekste görecelik problemini (ya da rölativizmle) açık bir biçimde ele almıyorum. Fakat probleme kar ı duyarlılık, söylediklerimin ço u hakkında bilgi veriyor.

Akademi sınırları içerisinde lokal-global sorunsalına olan ilginin olu umuna güncel olarak önayak olan belirli ko ullar söz konusudur. King (1991:420) bunun önemli bir boyutuna atıfta bulunmu tur. Özellikle globale menin mekansal ufalma boyutundan söz ederken, ‘profesyonel e itim için ‘merkez’e seyahat eden ‘sözümona “Üçüncü Dünya” toplumlarındaki proto-profesyoneller’in giderek artan sayılarına vurgu yapar. ‘Merkez’ ülkelerin e itim sektörü giderek global çevreden gelen bu ö renci girdisine ba lı hale gelmektedir. Bu, bir yandan ‘dünyanın etrafında uçma ve gördüklerini anlamlı kılacak emaya ihtiyaç duyma’ ve di er yandan dünyanın dört bir yanından gelen ö rencilerin bir sınıf ortamında kar ıla ma deneyimidir, ki bu deneyim King’in (1991:401-2) totalle tirici ve global teoriler diye adlandırdı ı eyin akademik

boyutuna önemli bir deneyimsel temel olu turur. Buna ra men bunun, bu yolla desteklenen ‘bütünüyle global’e oldu u kadar ‘lokal’e ilgi’nin de oldu unu iddia ediyorum.<sup>3</sup>

### Globaldeki Lokal? Lokaldeki Global?

‘Lokal’ ile ‘global’ arasındaki ili ki sorunu, geni bir entelektüel ve pratik ba lamlar çe itlili inde bir ekilde giderek göze çarpar hale gelmi tir. Bazı açılardan bu geli me bir takım akademik ve pratik çalı ma alanlarında zamanın aksine mekânın öneminin artan kabulüne ba lıdır. Postmodernlik fikrine olan genel ilgi, her türden sınırlamalarına kar ın, muhtemelen bunun entelektüel olarak en somut tezahürüdür. ‘Postmodern durum’ te hisinde if a edilen en ünlü maksim –neredeyse bir kli e- üphesiz, ‘büyük anlatılar’ın tükenmi oldu u ve bizlerin imdi hızla ço alan ve ço u kez rekabet eden bir anlatılar durumu içerisinde bulundu udur. Bu açıdan artık dünyada ba at de i imin dura an herhangi bir açıklaması söz konusu de ildir. Bu görü ün kendisi, di er yandan, dünyaya tek bir mekan ekinde bir bütün olarak artan bir ilginin kristalle mesiyle tam da aynı zamanda geli mi tir (Robbins [1993: 187] buna ayrıca co rafyacılar a özel gönderme yaparak da i aret eder). Zamansal tek yönlülük anlayı ı bu ekilde zayıfladı ı gibi, öte yandan her türden anlatının içine konulabilece i ‘temsili’ mekân anlayı ı yayılmış tir. Bu, son yıllarda üphesiz imdiye kadarki örtük veya açık- seçik dünya tarihinin ba at sosyal-evrimci yorumlarının a ıkar çökü ünün –ve dekonstrüksiyonunun- süratle bir kaos durumuna veya Giddens’tan alıntılacak olursak (1990: 6), ‘sonsuz sayıda bütünüyle kendine özgü [*idiosyncratic*] ‘tarih’lerin yazılabilir’ oldu u bir duruma götürüp götürmedi i konusundaki hayati soruyu giderek ortaya koyar olmu tur. Giddens bizim gerçekte tarihsel dönü ümün belirli olaylarıyla ilgili genellemeler *yapabilece imizi* iddia eder. Buna ra men o aynı zamanda global bir düzeyde ‘modernlik’in, ya amın hemen hemen bütün önceki biçimlerinden kopma anlamına geldi ini ileri sürdü ünden, tarihin ya da tarihlerin nasıl bilfiil gerçeikle tirilebilece i konusunda hiçbir yol göstermez.

Çok sayıda ça da de erlendirmede, u halde, globale tiren e ilimler ‘lokal’ kimlik ve kültür iddialarıyla gerilim içerisindeymi gibi görülür. Bu yüzden globale *kar ı [versus] lokal*, globale *kar ı ‘kabilesel’*, uluslararasına *kar ı ulusal* ve evrensele *kar ı tikel* gibi fikirler yaygın olarak desteklenir. Bazıları için bu sözümona kar ıtlıklar sadece bulmacadırlar, oysa ba kaları için her bir kar ıtlı ın ikinci kısmı birincisine kar ı bir tepki olarak görülür. Daha ba kaları için ise onlar çeli kidirler. Çeli ki perspektifinde, söz gelimi evrensel ve tikel arasındaki gerilim, ya ba tan sona de i imin görece geli en dinamik bir kayna ı anlamında ya da mevcut durumda varolan global bir sistemi muhafaza eden bir modalite ekinde görülebilir. Her iki görü ü de, Wallerstein’in, evrensel ve tikel arasındaki ili kinin esasında büyüyen dünya-sistemci kapitalizminin bir ürünü oldu u argümanında buluruz (Wallerstein, 1991b). Sadece Wallerstein’in (1991 a) anti-sistemci hareketler diye adlandırdı ı -ve dolayısıyla onun ‘metafiziksel varsayımları’na etkili bir biçimde kar ı koyanlar- dünyayı mevcut

<sup>3</sup> Robbins (1993), bu tür meseleleri evrenselcilik-tikelcilik temasına gönderme yaparak ayrıntılarıyla irdeler. Özellikle ‘Comparative Cosmopolitans’ bölümüne bakınız (Robbins, 1993: 180-211).



(kapitalist) durumunun varsayımlarının ötesinde hareket ettirebilirler. Bunun ı ında, 'azınlık söylemleri'nin (JanMohamed ve Lloyd, 1990) ça da yayılımına, bir 'dünya-sistemi'nin sunulu uyla te vik edilmesi gözüyle bakabiliriz. Gerçekten de azınlık söylemleri yanda larının, oldukça paradoksal bir biçimde, Wallersteinvari ya da di er 'bütüncül' dünya-sistemleri teorisi biçimlerine yönelik özel bir dü künlükleri oldu unu telkin etmek için birçok ey söz konusudur. Ancak 'azınlıklar' söylemindeki istekli katılımcıların ço unun, *tekil olan* açısından entelektüel görü lerini [practice], azınlık söylemlerini tasvir ettiklerinin ayrıca belirtilmesi gerekir (JanMohamed ve Lloyd, 1990). Bu, gerçekten de, azınlıklar adına ya da en azından hakkında potansiyel olarak 'global' bir yazma ve konu ma üslubunun oldu unu ortaya koyar (bkz. Handler, 1994; McGrane, 1989).

Barber (1992), 'kabilecilik' ve 'küreselcilik'in, zamanımızın iki aksenal ilkesi ekilde betimledi i ey oldu unu savunur. Bununla, 'yeni dünya düzen(sizli )i'ne ili kin çok yaygın bir görü ü aksettirir. Az ve öz olarak ifade edildi i ve tamamen geni çapta yayıldı ı için, onun tutumunu de erlendirmeyi uygun görüyorum. Barber bu iki ilkeyi -homojenle tirici globale menin bir 'Mc-Dünya'sı [McWorld] *versus* tikelle tiren 'Lübnanla ma'nın bir 'Cihad Dünyası' (Buna rahatlıkla 'balkanla ma' da diyebilirdi)- kaçınılmaz ekilde gerilim içerisinde görür. Barber öncelikle bu sözümona çarpı an ilkelerin her birinin demokrasi için tasarladı ı manzarayla ilgilenir. Bu üphesiz çok önemli bir konu, fakat ben burada yalnızca do rudan do ruya global-lokal tartışmasıyla ilgileniyorum.

Birçokları gibi Barber de globale meyi lokalle menin kar ıtı olarak tanımlar. O, 'bir piyasa zorunlulu u, bir kaynak zorunlulu u, bir enformasyon-teknoloji zorunlulu u ve bir ekolojik zorunluluk' olmak üzere dört zorunlu buyru un, Mc-Dünya dinami ini olu turdu unu savunur (Barber,1992:54). Bunların her biri 'dünyanın küçültülmesi ve ulusal sınırların belirginli inin azalması'na katkıda bulunurlar ve onlar birlikte, 'grupçuluk ve tikelcilik üzerinde, özellikle de en keskin geleneksel biçimleri - milliyetçilik - üzerinde önemli bir zafer kazanmı lardır (Barber, 1992: 54; bkz. Miyoshi, 1993). 'Evrensel bir rasyonel toplumun Aydınlanma idealinin, dikkate de er bir ölçüde gerçekleştirildi ini' söyleyerek Barber (1992:59), bu ba arının, yine de, ticarile tirilmi , bürokratikle tirilmi , homojenle tirilmi ve onun 'depolitize olmu ' dedi i biçimde gerçekleştirildi ini vurgular. Ayrıca bunun 'global bozulma, ulusal çözülme ve merkezkaç yozla tırma güçleriyle rekabet halinde oldu undan' çok eksik bir ba arı oldu unu savunur (bkz. Kaplan, 1994). Yerelcilik, yerellik ve yerel kavramlarının, Barber'in makalesinde açık bir ekilde ifade edilmemesine kar ın, üphesiz, da ınk da olsa onun hakkında bilgi verirler.

Globalle meyi büyük ölçüde homojenle me açısından tanımlamak için son zamanlarda bazı bölgelerde kurulmu konvansiyondan ba ka hiçbir akli sebep yoktur. Elbette herhangi bir kimse globale meyi bu ekilde tanımlamakta özgürdür, fakat böyle bir prosedüre kar ı söylenebilecek pek çok eyin oldu unu dü ünüyorum. Daha do rusu, Barber'in Mc-Dünyasının her bir buyru u üstünkörü bir ekilde homojenle meyi telkin eder görünse de, onlara daha yakından bakıldı ında, her biri lokal, farklıla an bir yöne sahiptir. Aynı zamanda global olanı, sanki lokal olanı dı lıyormu gibi tanımlamanın hiçbir iyi anlamı olmadı ını da iddia ediyorum. Bir ölçüde teknik anlamda, global olanı bu ekilde tanımlama, onun, global bir sistem

içerisindeki birimlerin niteliklerinin üzerinde ve ötesinde sistemik özelliklere sahipmi çesine, bütün yerelliklerin ötesinde yattı nı telkin eder. Bu konu ma biçimi, ekonomi disiplinine büyük oranda egemen olmu ve son zamanlarda sosyoloji ve di er sosyal bilimlerde popüler bir konu haline gelmi olan makro-mikro ayrımı tarafından telkin edilen çizgiler arasında cereyan eder.

Bir- bütün- olarak dünyanın, içerisindeki o birimlerin ötesinde bir takım sistemik özelliklere sahip oldu unu yadsımaksızın, di er yandan bu tür birimlerin kendilerinin büyük ölçüde extra-birim süreçler ve eylemler açısından, giderek artan global dinamikler açısından in a edildi inin vurgulanması gerekir. Örne in, ulusal olarak örgütlenmi toplumlar -ve henüz daha ulusal olarak örgütlenmi toplumlar kurmaya yönelik 'lokal' istekler- yalın bir biçimde global bir kontekstteki birimler ya da bir kontekst içerisindeki metinler ya da metinlerarası de ildirler. Onların varolu u ve özellikle de varolu biçimi, her ikisi de, büyük ölçüde extra-toplumsal -çok daha genel olarak, extra-lokal- süreçlerin ve eylemlerin sonucudur. Wallerstein (1991b: 92) ve Greenfeld (1992)'in 'ulusal olan'ın, 'tikel olanın bir prototipi' oldu u görü ünü kabul edersek, öte yandan ulus-devletin - daha genelde, ulusal toplumun- kritik bir açıdan bir *kültürel dü ünçe* oldu unu (Greenfeld'in kendisinin kabul eder göründü ü ekliyle) kabul etmemiz gerekir. Ça da ulusların, tikelliklerinin 'form'unu (onların biricik kimliklerinin in asımı) ihtiva eden toplumların ulusal-devlet organizasyonunun ço u aygıtı, 'geli me' düzeylerindeki ço u dönü üme ra men bütün dünyada çok benzerdir (Meyer, 1980; Robertson,1991). Bu da muhtemelen tikelcili in ve evrenselcili in birbiri içerisine girmesinin en somut ça da mevkisidir (Robertson, 1992b).

Ça da duruma do rudan geçmeden önce, daha uzun tarihsel bir perspektif içerisinde globale meyle ilgili birkaç söz söylemek gerekir. Hiç ku kusuz insanlık tarihinde bir hayli gerilere giderek ba ıntılılık zincirlerinin yeryüzünün geni alanlarına yayılmasını ihtiva eden geli melerin izi sürülebilir. Bu anlamda 'dünya formasyonu' birçok yüzyıl, daha do rusu bin yıldan bu yana süregelmektedir. Aynı zamanda ku kusuz dünya 'birlik'ine yönelik potansiyel bilincin, u veya bu ekilde, özellikle hassas oldu u insanlık tarihi dönemlerini takip edebiliriz. Globalle me ara tırmacılarının büyük görevlerinden biri, dedi im gibi, birbirine son derece ba lı bir dünyaya do ru mevcut, görünürde hızlı de i imlerin tasarımılandı ı *formu* kavramaktır. Ben özel olarak bu formun, global-insan[sal] durumun(un) dört temel ö esi üzerinde merkezile ti ini savunuyorum: toplumlar, bireyler, uluslararası toplumlar sistemi ve insanlık (Robertson, 1992 b). Bir bütün olarak ça da dünyanın kristalle mesi, insan ya amının bu yanları üzerine farklı vurgular ve ço u kez çeli en yorumlar arasındaki de i en ili kiler etrafındadır. Bu nedenle benim perspektifimden, global kavramı altında içerilen eyler çok yönlü bir ekilde ele alınmalıdır. Global olan lokal olana kar ı kendinde ve kendisine ili kin dengelenemez. Daha ziyade, ço u kez lokal olarak göndermede bulunulan ey, global olanın içerisinde özsel olarak içerilir.

Bu bakımdan en genel anlamıyla bir bütün olarak dünyanın küçülmesi eklinde tanımlanan globale me, yerellikler zincirini ihtiva eder. Fakat aynı zamanda gelene in icadı fikrinde oldu u gibi (Hobsbawn ve Ranger, 1983) aynı genel anlamda yerelli in,

'imgelem'ini oldu u kadar (bkz. Anderson, 1983)<sup>4</sup> 'icad'ını da ihtiva eder. Gerçekte imdilerde bir evsizlik ya da köksüzlük durumu içerisinde ya adı ımız iddiasının sürekli yinelenmesine ve global yayılmasına kısmen bir tepki olarak meydana gelen bir 'ev ideolojisi' benzeri bir eyler söz konusudur; sanki tarihin önceki dönemlerinde insanların büyük ço unlu u 'güvenli' ve homojenle tirilmi yerlerde ya amı lar gibi.<sup>5</sup> Bu türden dü üncelere kar ı olarak, di erleri arasında iki eyin söylenmesi gerekir. Birincisi, globalle menin formu, en azından imdiye kadar, ulusal olarak olu turulmu toplumların kültürel homojenle mesi üzerine önemli vurguyu gerekli kılmı tır; fakat di er bir yandan on sekizinci yüzyılın sonunda geli meye ba layan bu vurgunun öncesinde McNeill'in (1985) çoketnisitelik diye adlandırdı ı ey normaldi. kincisi ise modern erke in ve kadının genelle mi evsizli inin fenomenolojik te hisi, 'aynı insanlar aynı genel toplumsal süreçte aynı anda davranıyor ve yorum yapıyor' mu çasına (Meyer, 1992: 11) geli tirilmi tir; oysa gerçekte hem rutinle tirilmi , hem de 'varolu sal' benlikleri meydana getiren birey ile toplum arasındaki ili kiyle ilgili giderek artan global beklentilerin oldu unu telkin eden birçok ey vardır. Her eyden önce, do rudan ya da dolaylı olarak 'ev'i tanımlama üstün yetene i, birbirine geçmi zaman ve mekan kategorilerinin (kar ı çıkılan) konstrüksiyonu ve organizasyonuna ba lıdır.

Ancak benim buradaki amacım, bu zemini tekrar gözden geçirmek de il, fakat daha ziyade tek bir dünyaya yönelik olanakların, önemli ve aynı zamanda problematik göründü ü yirminci yüzyılın ikinci yarısından önceki belirli dönemlerin önemini vurgulamaktır. Bu çizgiler etrafında geli en ara tırmalar, üphesiz, dünya alanlarının ve farklı dönemlerin çe itlili ine vurgu yapacaktır. Fakat nispeten son zamanlar göz önüne alınacak olursa, gerek bir bütün olarak dünyada ileti imin hızlı uzantısına dikkat çeken, gerekse de i en zaman-ve-mekân kavrayı larına ili kin merkezi sorunu tematize eden iki argümana dikkat çekmek istiyorum. Johnson (1991), *The Birth of the Modern* adlı eserinde 'dünya toplumu'nun –ya da 'bütünlü ü içerisinde uluslararası toplum'un (1991: xviii) – önemli ölçüde 1815-30 yılları arasında kristalle ti ini savunur. Burada vurgu, Bonaparte'nin 1814'te ilk kez tahtından çekilmesinin ardından toplanan Viyana Kongresi'nin kritik önemi üzerinedir. Johnson'a göre sonucunda birinci dünya sava mın oldu u (Fregosi, 1990) Viyana'daki barı antla ması, 'bütün dünyada hüküm süren romantizmin güçlü akımları tarafından peki tirilmi tir...'. Böylece 'pek çok açıdan bir yüzyıl süren uluslararası bir düzen' kurulmu tur (Johnson, 1991: xix). Özel ideolojik temayülü her ne olursa olsun, Johnson'un kitabı yalnızca dünyanın bütün kıtalarını kapsadı ı için de il, fakat aynı zamanda sadece dünya politikaları ya da uluslararası

<sup>4</sup> Habermas (1994: 22), 'milliyetçilik, hem tarihyazımı yoluyla filtre edilmi olan kültürel geleneklerin dü ünümsel bir temellükünü varsayan hem de sadece modern kitle ileti im kanalları aracılı yla yayılan kolektif bir bilinç eklidir' dedi inde, bu dü ünme tarzını ifade eder. Bununla birlikte, dü ünümsel temellük nosyonu gelene in in asının aslında içsel bir sorun oldu unu telkin eder, oysaki ben gelene in in asının ya da yeniden-in asının globalle meye yakından ba lı oldu unu savunuyorum (Robertson, 1992b: 146-63)

<sup>5</sup> Benim tabirimle bu ça da ev (ya da evsizlik) ideolojisi, fiili olarak, imdiye kadar çakı an iki ayrı söylemi ihtiva eder. Di er taraftan, en açık ifadesini fenomenolojik evsizlik nosyonunda bulan ve kamusal alanda açıkça filtre edilen ve görünü te globale-yakın bir anlam kazanmı olan yaygın bir söylem söz konusudur (bkz. Berger vd., 1973). Buna kar ılık, yetersiz barına a de inen daha spesifik bir evsizlik söylemi de vardır (bkz. Glasser, 1994).

ili kiler olmayıp, genel olarak ya amın birçok yönü üzerine serbestçe uzanma giri iminde bulundu undan dolayı önemlidir. Johnson, bir yandan endüstriyel ve ileti imsel devrimi ve di er yandan Aydınlanmayla büyük ölçüde mümkün hale getirilmi olan bir bütün olarak dünya bilincinin geli imiyle ilgili önemli sorunları ileri sürer.

kincisi (ve de daha önemlisi globalle meyi dönemlere ayırma sorununa aldırmadan), Kern (1983), özellikle mevcut bir dizi meseleyle ilgili olması bakımından, 1880-1918 yılları arasındaki kritik döneme dikkat çekmi tir. *Culture of Time and Space* adlı çalı masında Kern'in en temel vurgusu, ondokuzuncu yüzyılın son iki on yıllık döneminde ya da aynı ekilde yirminci yüzyılın ilk yirmi yıllık periyodunda gerek mekan, gerekse zaman algımızla ilgili çok önemli de i melerin vaki oldu u yönündedir. Uluslararası müzakereler ve teknolojik yenilikler sayesinde, kaçınılmaz surette hem evrensel, hem de tikel olan bir zaman-mekân standartla ması vuku bulmu tur: tikel mekân bakımından düzenlenen dünya saati, bir anlamda objektiflik ile subjektifli in i birli i. Ba ka bir deyi le, homojenle me heterojenle meyle el ele yürümü tür. Onlar birbirlerini mümkün kılmı lardır. 'Dünya'nın birli e kar ı güçlü bir de i imin tikel bir formuna hapsedilmi olması bu dönemdeydi. Globalle menin, daha önce belirtmi oldu um dört büyük 'bile en'ine müthi somutluk verilmi olması da bu zaman sürecindeydi. Üstelik uluslararası ya da ekünemik [ecumenical] temel üzerinde yerellikleri birbirine ba lamanın örgütlenmi giri imlerinde büyük bir yükseli in olması da geç-on dokuzuncu yüzyıldaydı.

Bunun do rudan habercisi, orta-on dokuzuncu yüzyılda belirli ulusal 'ihtiyaçlar' ve ba arıların uluslararası bir biçimde organize edilmi gösterimini ihtiva eden uluslararası sergilerin ba lamasıydı. Yüzyılın son iki on yılı, aralarında öncesinde ve imdi farklılı ı öven ve tikel ve kesinlikle tartışmasız olmayan evrensel arasındaki ili kiyi 'düzenlemek' için ortaya çıkan bir kültür çerçevesi içerisinde ortaklı ı bulmaya çalı an modern dinsel ekünemik hareketin ba langıçlarının da bulundu u daha birçok böylesi uluslararası ya da çok-kültürlü serüvenlere tanıklık etmi tir. Oldukça seri bir ekilde yayılan ve yalnızca kuzey yarımkürede olmayan Uluslararası Gençlik Yurdu [International Youth Hostel] hareketi, ikincisinin [evrensel olanın] ilginç bir örne ini verir. Bu hareket komünal kültürü, 'do aya dönü ' de erlerini te vik etmek için örgütlenmi uluslararası ya da global bir temel üzerinde giri imde bulunmu tur. Bu suretle öncesinde ve imdi tikelli in de eri belirlenmi tir, fakat bu, giderek artan biçimde dünya çapında, pan-lokal bir temel üzerinde yapılmı tir.

çinde bulundu umuz yüzyıl, yerelli in 'uluslararası' örgütlenmesi ve te viki bakımından ola anüstü bir çe itlenme göstermektedir. Yerelin ya da yerli insanların haklarının ve kimliklerinin te vikini global bir biçimde örgütleyen günümüzdeki giri imler buna çok yerinde bir örnek olu turur (Charles, 1993; Chartrand, 1991).<sup>6</sup> Bu, örne in, 1992'de Brezilya'da deyim yerindeyse kurumsal Birle mi Milletler 'Dünya Zirvesi'ni çevreleyen Global Forum'un güçlü bir özelli idir. Bir ba ka örnek, 'yerli' yerel tıbbın yeniden harekete geçirilmesi ve, gerekti inde, icadıyla 'dünya sa lı ı'nı te vik etmek üzere Dünya Sa lık Örgütü tarafından yapılan giri imdir. Bunların çok yönlü bir e ilimden alınan yalnızca birkaç örnek oldu unun da vurgulanması gerekir.

<sup>6</sup> Yerli halklara gösterilen bugünkü ilgiye yönelik pek çok bakı açısı için bkz. Tsing (1993).

### Glokalle me ve Kültürel Emperyalizm Tezi

leri sürdürdü üm sorunlardan bazıları Appiah'ın 'Pan-Afrikacılık'ın varlığını sürdürdürebilmesi üzerine çalışmasında (1992) çok farklı bir açıdan ele alınmaktadır. Appiah'ın temel teması, 'Afrika'nın, yakın tarihinin iki ana dısal belirleyicilerinin – Afrika'nın Avrupai ve Afro-Yeni Dünya anlayışlarının- ve kendi yerli [*endogenous*] kültürel geleneklerinin ııında ça da kültürü nasıl düünece imiz sorunu'dur (Appiah, 1992: ix-x). Onun iddiası, etkili olma arayışında olan 'ideolojik dekolonizasyon'un, yalnızca yerli 'gelenek' ile 'Batılı' düünceler, ki onlar Appiah tarafından tırnak içerisine alınan iki isimdir (Appiah, 1992: ix-x), arasında bir 'tartıılabilir orta yol' bulma dedi i eyle mümkün hale getirilebilmiştir. O, Pan-Afrikacılık bütün Afrikalıların ırksal ittifakıyla ilgili varsayımlarda bulundu u ölçüde, netice itibarıyla bunun büyük oranda on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Avrupa'da ve ABD'de hüküm süren Afrika ve Afrikalılar hakkında Afrikalı-olmayan düüncelerin deneyimi ve hafızasından türedi ine i aret eden birçok Pan-Amerikan düüncesinin ırksal ve ırkçı saldırılar olarak adlandırdı i eye iddetle kar ı çıkar. Özellikle Afrika literatürünün 'dekolonizasyon'u düüncesinden söz etti imizde, Appiah sanırım haklı bir biçimde 'dekolonizasyon'la ilgili konuların ço unda, kendisinin (yine tırnak i aretiyle) bir 'tersi söylem' [reverse discourse] dedi i eyi buldu umuzu iddia eder:

Reddetme tavrı, aslında, Batı'nın kültürel kurumlarını ve sırasıyla onların birbiri üzerine bindirildi i ideolojik matrisi varsayar. Batı'nın kültürel hegemonyasına sövüp sayarken, yerliler [*nativists*] bilmeden onun tarafına geçerler.... Mukavemet, 'yerli' direnme nosyonlarından ziyade, Batı'nın kendi Herderyan mirasının dikteleri –onun, onların kültürel alt tabakaları olarak ulusal özerkli e, dil ve literatüre ili kin ziyadesiyle ayrıntılı ideolojileri- tarafından belirlenir. Yerli nostalji, sözün kısası büyük ölçüde Batılı sentimentalizmin, Rousseau'dan sonra çok bilindik olmasıyla körüklenir; öyleyse, imdiki ekliyle yerlilikten daha az yerli olan çok az ey vardır (Appiah, 1992: 60).

Appiah'ın ifadesi, özellikle önemli bir noktanın izahına kolayla tırır. Bu ifade, birçok ça da yerellik ve yerlilik kavrayışının, bizatihi, tarihsel olarak bir uygarlık alanıyla bir di eri arasındaki *kar ıla maya* ba lı oldu unu göstermeye yardım eder (bkz. Nelson, 1981). Birço u tarihsel olarak emperyalist yönelimli olan bu tür etkileşimler içinde, tikel [particularistic] bir yerellik anlayış ı geli mi tir. Fakat bu sonucusu, büyük ölçüde, lokal tikelcilik beklentisinin ve in asının giderek artan global 'kurumsalla ma'sının bir sonucudur. Çe itlili in *büyük ölçüde önemli bir takım yorumcunun homojenle me ekinde yorumladı ı hakiki dinamiklerin bir veçhesi* oldu u ça da dünyada sürekli bir biçimde tekrar tekrar üretilen yalnızca çe itlilik de ildir. Bu nedenle bunu hesaba katarak, yine lokallik ve globallik hakkındaki genel tartı mada ço unlukla önerilenden daha ustaca bir yorum geli tirmemiz gereklidir.

Lokal-global sorununun bazı önemli yönleri, kültürel emperyalizmiyle ilgili genel ve büyüyen tartı ma ile kültürel emperyalizm söylemi içinde ortaya konur (Tomlinson, 1991). üphesiz bütün dünyanın Batılı –daha özelde Amerikan- kültürü tarafından hiçe sayıldı ını öne süren bütünüyle popüler entelektüel bir görü vardır. Bu

görü , hiç ku kusuz, özellikle GATT<sup>+</sup> müzakereleri ba lamında Amerikan kültürel emperyalizmiyle ilgili son zamanlarda Fransız siyasal ikayetleri arttırmı tır. Di er taraftan, bu konu üzerine daha inceleyici tartı ma ve ara tırmalar da vardır. Her eyden önce, neredeyse kar ı konulamaz delilin, do rudan do ruya ‘ABD’den yayılan ‘kültürel mesajlar’ın bile *ayrimsal bir biçimde [differentially]* anla ılıp yorumlanması; ‘lokal’ grupların, ileti imi çok de i ik yollarla ‘merkez’den ‘absorbe etmeleri’ oldu unun vurgulanması gerekir (Tomlinson, 1991). kincisi ‘global kültür’ün sözümona büyük üreticilerinin –Atlanta (CNN) ve Los Angeles (Hollywood)’dakiler gibi- giderek ürünlerini farklıla tırılmı (kısmen kendilerinin kurdu u) global bir pazara uydurdıklarının farkına varmak zorundayız. Örne in Hollywood özellikle, giderek arttı ı ekliyle, global bir dinleyici edinmekle ilgilendi inde, karma ve ‘çokuluslu’ aktörler kastı ve çe itli ‘lokal’ setler kullanarak istihdam etme giri iminde bulunur. Üçüncüsü, görünü te ‘ulusal’ sembolik kaynakların, aslında farklıla an global yorum ve tüketim için giderek elde edilebilir hale geldi ini ileri sürmek için birçok ey söz konusudur. Örne in, Shakespeare’in oyunlarının sahnelenmesine ili kin son zamanlardaki bir tartı mada Billington (1992), son yıllarda Shakespeare’in, geni -ölçekli kültürel yorumlama ve sahnelenmeye konu oldu una dikkat çeker. Shakespeare artık ngiltere’ye ait de il. Shakespeare evrenselci [universalistic] bir anlam üstlenmi tir; ve biz, bu bakımdan, ngilizli i temsil eden Shakespeare ile ‘lokal-ile-global’ ilgiyi temsil eden Shakespeare arasında ayırım yapmak durumundayız. Dördüncüsü açık-seçik birçokları, sözümona Üçüncü Dünya’dan, dünyanın görünü teki ba at toplumları ve bölgelerine kadar dü ünçe ve pratik akı nı ciddi bir ekilde küçümsemektedirler (J. Abu-Lughod, 1991; Hall, 1991a, 1991b).

Global ‘kitle kültürü’nün ço u aslında din, müzik, sanat, yemek pi rme vs ile ilgili dü ünceler, stiller ve tarzlarla a ılanır. Gerçekten de global olarak neyin ‘uçaca ı’ ve neyin uçmayaca ı sorunu, mevcut global durumda çok önemli bir sorudur. Ku kusuz, neyin ‘uçtu u’ sorusunun, kısmen iktidar meselelerine ba lı oldu unu biliyoruz; ancak bunu yalın bir biçimde Batılı modernli in hegemonik uzantısı sorunu eklinde dü ünme konusunda çok da ihtiyatlı davranmayız. Tomlinson (1991)’un savundu u ekliyle ‘lokal kültürler’, Sartre’in deyimiyle, *özgürlü e mahkumdurlar*. Onların global katılımları, fazlasıyla (ve politik olarak) hor görülmü tür. Bu sırada ‘özgürlük’, özellikle kimlik-ve-gelene in sosyal in ası açısından, kültürel geleneklerin temellükü yoluyla ortaya konur (Habermas, 1994: 22). Bununla birlikte bu dü ünümsellik tipik olarak, daha önce vurgulamı oldu um gibi, göreceli olarak standartla mı global-kültürel çizgilerde uygun bulunur. (Örne in, 1982’de BM, yerli halkların varlı mı bütünüyle tanımını tır. Böyle yapmakla, yerli grupların kendi kendilerini tanıyabilmeleri ve tanınmaları gerekmesi ve resmen onaylanmaları bakımından etkili bir biçimde *kriter* koymu tur. Bazı toplumların, etnik gruplar ve kültürel gelenekler için yasal kritere sahip olmaları anlamında buna ulusal paraleller vardır.)

Öyleyse lokal düzeyde çe itlilik sorunu söz konusudur. Bu mesele, *dünya mekanlarından* söz eden Balibar (1991) tarafından özellikle belirgin bir biçimde ortaya atılmı tır. Bunlar, bir-bütün-olarak-dünyanın potansiyel olarak içine sokuldu u

+ ç.n: General Agreement on Tariffs and Trade; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anla ması.

mekanlardır. Dünya-mekânına ili kin genel dü ünçe, lokal olanı, global olanın ‘mikro’ bir göstergesi –*bunun yanı sıra*, lokal olanın kültürel, etnik ya da ırksal homojenlik bölgelerine i aret etti i imasının aksine- ekinde ele almamız gerekti ini telkin eder. Ba ka bir deyi le, geç-yirminci yüzyılda *ev* nerededir? Balibar’ın –ça da Avrupa’yı merkez alan- analizi, mevcut global karma ıklık durumu içerisinde, ev dü ünçesinin analitik olarak yerellik dü ünçesinden koparılması gerekti ini telkin eder. kisini de e it gören gruplar ve tabakalar olabilir, ancak bu onlara ya da onların temsilcilerine, kendi bakı açılarının bir bütün olarak insanlık üzerine yansıtılmaları hakkını vermez. Gerçekten de ev ve yerellik duygularının, ev ve/ya yerden yabancıla maya ba lı oldu unu telkin etmek için birçok neden söz konusudur. Bu türden bir (dü ünümsel) bilince ba ka nasıl sahip olunabilir ki? Kültürlerin karı mından, çöketnisiteden söz ediyoruz, ancak aynı zamanda ço unlukla Lila Abu-Lughod (1991)’un ‘melezler’ini [halfies] de ciddiye almıyoruz. Geertz (1986: 114)’in de dedi i gibi, ‘tıpkı nostalji gibi çe itlilik de eskiden oldu u ey de ildir’. Ça da çe itlili in en önemli yönlerinden biri, gerçekten de, uzla ımsal kültür nosyonlarına yönelik ortaya çıkan komplikasyondur. Kültürlerin organik olarak ba layıcı ve sıkı sıkıya ba lı oldu u, eski ve oldukça iyi tesis edilmi görü üne esir kalmamaya özen göstermemiz gerekir. Gerçekten de Lila Abu-Lughod, bireyler olarak kendi kendilerinde bir takım kültürel, etnik ve cinsiyete ili kin özellikleri birle tirenlerin, ‘melezler’in önemini inkâr ediyor göründükleri için, bizatihi kültür dü ünçesinin kendisine kar ı çıkar (bkz. Tsing, 1993). Bu mesele, sıklıkla göndermede bulunulan global melezle me temasıyla, hatta daha yakından karmala ma/dilde melezle me [creolization] dü ünçesiyle ilgilidir (Hannerz, 1992: 217-67).

### Sonuç: Aynılık ve Farklılık

Benim glokalle me kavramının önemi üzerindeki vurgum, temelde, ‘globalle me’ teriminin ço u kullanımında büyük zayıflıklar algılamamdan kaynaklanmaktadır. Özelde, globalle me dü ünçesini kaçınılmaz surette lokalle me dü ünçesiyle gerilim içindeymi gibi dü ünme e ilimini a maya çalı tım. Bunun yerine globalle menin -en genel anlamda dünyanın ufalmasının- yerelli in yaratılı ı ve birle imini, sonradan, bir bütün olarak dünyanın ufalmasını büyük ölçüde biçimlendiren süreçleri ihtiva etmi ve giderek etmekte oldu unu iddia ettim. Her ne kadar çe itli nedenlerden dolayı globalle me kavramını kullanmaya devam etmeye yatkın görünsek de, onun yerine belirli amaçlardan dolayı glokalle me kavramını koymak daha uygun olabilmektedir. Glokalle me kavramı, zamansal meselelere odaklanarak gösterdi i yo un ilgiyi mekânla da kurmanın açık seçik üstünlü üne sahiptir. Aynı zamanda global durum –yani globallik- üzerine vurgu, bizi bunun yanı sıra ça da dünyaya ili kin analizimizi ve yorumumuzu gerek mekansal gerekse zamansal, tarihsel oldu u kadar co rafi yapmaya zorlar (Soja, 1989).

Globalle me hakkındaki güncel tartı maya glokalle me kavramının sistematik bire imi, benim form diye adlandırdı m mesele bakımından yardımcıdır. Globalle menin formu özel olarak dünyanın ufalmasının en genel anlamda yapılandırılması ekliyle ilgili olmak durumundadır. Bu demektir ki globalle menin formu meselesi, ideolojik olarak dolu dünya düzeni nosyonuyla ili kilidir. Bununla birlikte, gerçekte sorun bu oldu u sürece, benim buradaki kendi çabamın yalnızca *görünürde* iki zıt e ilimi -homojenle me ve heterojenle me- anlamlandırma yolunu

çizmek oldu unu sıkı sıkıya vurgulamak istiyorum. Bu e zamanlı e ilimler ku kusuz somut durumlarda ters dü ebilse ve dü seler de, son kertede bütünleyici ve birbirlerini tamamlayıcıydılar. Ayrıca glokalle me, global pazarlar arayan ça da TV irketleri (MTV, sonra CNN ve zaman zaman di erleri) tarafından kullanılan glokalle me stratejilerinde oldu u gibi, stratejik bakımdan kullanılabilir –aslında kullanılmakta. Öyleyse, yaygın globale me formunun, en iyi ekilde glokalle me olarak tasvir edilen eyi ihtiva etti ini savunurken, birçok farklı pratik glokalle me biçiminin oldu unu bütünüyle kabul etti imin anla ılması gerekir. Böylece bu bölümde söylediklerimin ço u her ne kadar Japon glokalle me kavrayı na dayandırılmı olsa da, ilke olarak bu kavramı gerçekte bir bütün olarak dünyayı ku atacak ekilde genelledim. Bu türden bir bakı açısında, Japon glokalle me nosyonu, çok genel bir fenomenin *tikel* bir *versiyonu* olarak görünür.

Benim bütün bir tartı mamdan çıkan önemli bir mesele, on sekizinci yüzyılın sonlarında ba layan ulus-devlet ça ndan bu yana, ulus-devletin kendisinin çe itlilik ve melezle me olu umunda bir organ haline gelmesindeki yollarla ilgilidir. Yine bu, Japonların, en açık bir ekilde erken Meiji dönemi esnasında Westney (1987)'in çapraz-toplumlararası-rekabet dedi i eyin en iyi bilinen örne ini sa ladı ı durum olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte, ulus-devletlerin di er toplumlardan -de i en sistematiklik derecelerinde, ithalat ve melezle tirme projelerine angaje olmak üzere dü ünceleri ve pratikleri 'kopya etmeleri'ne yönelik çok yaygın bir e ilimi tasvir etmek için seçici bire imi olan bu terimi tercih ettim. Böylece, her ne kadar ulus-devlete ili kin kültürel dü üncenin bir 'global olgu' oldu unu vurguladıysam da, aynı zamanda ulus-devletlerin, özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonlarından beri (Westney, 1987: 11-12), di er toplumlardan, dolayısıyla 'yabancı' dü üncelerin farklı bir karı ımını bünyesinde barındıran her bir ulus-devletten duyarlı bir ekilde ö renmeye angaje olduklarının farkına varmalıyız.

'Melezle mi ulusal kültürler'e ili kin bu kısa de erlendirmede bir ba ka faktör daha vardır. Bu da kültürel milliyetçilik fenomenidir. Bir kez daha bu kavram da, özellikle Japonya'ya referansla ortaya çıkmı tır. *Nihonjinron* (Japon biricikli i üzerine ve ona ili kin söylem)'a ili kin bir tartı ma temelinde, Yoshino (1992) *nihonjinron*'un, de i en ölçülerde, ortak bir uygulaması oldu unu savunur. Özellikle, modern uluslar geç on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyılların büyük küreselle tirici dü rtüleri tarafından bir hayli te vik edilen bir uygulama olarak kendi biricik farklılıklarıyla ilgili söylemler geli tirme e ilimi göstermi lerdir. Bu bakımdan bugünlerde bazen stratejik özcülük denilen ey –özellikle çe itli türden özgürlük hareketine referansla- bazılarının dü ünebildi inden çok daha eskidir. O gerçekte uzatılan uzun bir sürecin bir uzantısı ve genelle tirilmesidir.

Son olarak, form meselesine dönecek olursak, global düzensizlik, belirsizlik ve benzerlerinden ne kadar çok söz edebildi imizin önemli olmadı ını, böyle genelle tirme ve teorile tirmelerin kaçınılmaz oldu unu savunuyorum. Empirik sorunları, yorumlayıcı–analitik sorunlarla bütünüyle bir araya getirmemiz gerekir. Yorumcu-analitik ö eden söz edecek olursak, bundan, globale menin formunun u günlerde glokalle me projelerini giderek ça da globale menin kurucu özellikleri yapacak ekilde dü ünümsel olarak yeniden ekillendirildi i sonucunu çıkarabiliriz.

**Çeviren: Mehmet Fatih ELMAS**



## Kaynaklar

- Abu-Lughod, J. (1991) 'Going beyond global babble', in A.D. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.
- Abu-Lughod, J. (1994) 'Diversity, democracy, and self-determination in an urban neighborhood: the East Village of Manhattan', *Social Research*, 61 (1).
- Abu-Lughod, J. (1991) 'Writing against culture', in R.G. Fox (ed.), *Recapturing Anthropology*. Sante Fe, NM: School of America Research Press.
- Aeter, P. (1985) *Nationalism*. London: Verso.
- Anderson, B. (1983) *Imagined Communities*. London: Verso.
- Appiah, K.A (1992) *In My Father's House: Africa in the Philosophy of Culture*. New York: Oxford University Press.
- Balibar, E. (1991), 'Es Gibt keinen Staat in Europa: racism and politics in Europe today', *New Left Review*, 186 (March/April).
- Barber, B.R. (1992) "Jihad vs. McWorld", *The Atlantic*, 269 (3).
- Berger, P.L., Berger, B. and Kellner, H. (1973) *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness*. New York: Random House.
- Billington, M. (1992) 'The reinvention of William Shakespeare', *World Press Review* (July).
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Champion, A.G. (ed.) (1989) *Counterurbanization: The Changing Pace and Nature of Population Deconcentration*. London: Edward Arnold.
- Charles, G. (1993) 'Hobson's choice for indigenous peoples', in R.D. Jackson (ed.), *Global Issues 93/94*. Guilford, CT: Dushkin.
- Chartrand, L. (1991) 'A new solidarity among native peoples', *World Press Review* (August).
- Ferguson, M. (1992) 'The mythology about globalization', *European Journal of Communication*, 7.
- Fregosi, P. (1990) *Dreams of Empire: Napoleon and the First World War*. New York: Brick Lane Press.
- Geertz, C. (1986) "The uses of diversity", *Michigan Quarterly*, 5 (1).
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Oxford: Polity.
- Glasser, I. (1994) *Homelessness in Global Perspective*. New York: G.K. Hall.
- Greenfeld, L. (1992) *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Habermas, J. (1994) 'Citizenship and national identity', in B. van Steenberg (ed.), *The Condition of Citizenship*. London: Sage.
- Hall, S. (1991a) 'The local and the global: globalization and ethnicity', in A.D. King (ed.) *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.

- Hall, S. (1991b) 'Old and new identities, old and new ethnicities', in A.D. King (ed.) *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.
- Handler, R. (1994) 'Is "identity" a useful cross-cultural concept?', in J.R. Gillis (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hannerz, U. (1990) 'Cosmopolitans and locals in world culture', in M. Featherstone (ed.), *Global Culture*. London: Sage.
- Hannerz, U. (1992) *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hobsbawm, E. and Ranger, T. (eds) (1983) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JanMohamed, A.R. and Lloyd, D. (eds) (1990) *The Nature and Context of Minority Discourse*. Oxford: University Press.
- Johnson, P. (1991) *The Birth of the Modern: World Society 1815-30*. New York: Harper-Collins.
- Kaplan, R.D. (1994) 'The coming anarchy', *Atlantic Monthly*, 273 (2).
- Kern, S. (1983) *The Culture of Time and Space, 1880-1918*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- King, A.D. (1991) 'Introduction: spaces of culture ,spaces of knowledge', in A.D. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.
- Masden, R. (1993) "Global monoculture, multicultural, and polyculture", *Social Research*, 60 (3).
- McGrane, B. (1989) *Beyond Anthropology: Society and the Other*. New York: Columbia University Press.
- McNeill, W.H. (1985) *Polyethnicity and National Unity in World History*. Toronto: University of Toronto Press.
- Meyer, W.J. (1980) 'The world polity and the authority of the nation state', in A. Bergesen (ed.), *Studies of the Modern World System*. New York: Academic Press.
- Meyer, W.J. (1992) "From constructionism to neo-institutionalism: Reflections on Berger and Luckmann", *Perspectives (ASA Theory Section)* 15 (2).
- Miyoshi, M. (1993) "A borderless world: from colonialism to transnationalism and the decline of the nation-state", *Critical Inquiry*, 19 (4).
- Miyoshi, M. And Harootunian, H.D. (eds) (1989) *Postmodernism and Japan*. Durham: Duke University Press.
- Moore, S.F. (1989) 'The production of cultural pluralism as a process', *Public Culture*, 1 (2).
- Nelson, B. (1981) "Civilizational complexes and intercivilizational encounters", in T.H. Huff (ed.) *On the Roads to Modernity*. Totowa, NJ: Rowman & Littlefield.
- Oxford Dictionary of New Words*, compiled by Sara Tulloch (1991) Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, D.L. (1993) *Looking Backward: A Critical Appraisal of Communitarian Thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Rhinesmith, S.H. (1993) *A Manager's Guide to Globalization*. Alexandria, VA: American Society for Training and Development.
- Rieff, D. (1993) "Multiculturalism's silent partner: it's the economy, stupid", *Harper's*, 287.
- Robbins, B. (1993) *Secular Vocations: Intellectuals, Professionalism, Culture*. London: Verso.
- Robertson, R. (1990) 'After nostalgia? Wilful nostalgia and the phases of globalization', in B.S. Turner (ed.), *Theories of Modernity and Postmodernity*. London: Sage.
- Robertson, R. (1991) 'Social theory, cultural relativity and the problem of globality', in A.D King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.
- Robertson, R. (1992a) 'Globality and modernity', *Theory, Culture & Society*, 9 (2).
- Robertson, R. (1992b) *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Robertson, R. (1993) 'Globalization: and sociological theory', in H. Martins (ed.), *Knowledge and Passion: Essays in Honour of John Rex*. London: Tauris.
- Robertson, R. (1995) "Theory, specificity, change: emulation, selective incorporation and modernization", in B. Grancelli (ed.), *Social Change and Modernization: Lessons from Eastern Europe*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Sahlins, M. (1976) *Culture and Practical Reason*. Chicago: Chicago University Press.
- Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: University Press.
- Simons, G.F., Vazquez, C. And Harries, P.R. (1993) *Transcultural Leadership*. Houston: Gulf.
- Soja, E.W. (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso.
- Tomlinson, J. (1991) *Cultural Imperialism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Tsing, A.L. (1993) *In the Realm of the Diamond Queen*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Turner, B.S. (1987) 'A note on nostalgia', *Theory, Culture & Society*, 4 (1).
- Wallerstein, I. (1991a) *Unthinking Social Science: The Limits of Nineteenth-Century Paradigms*. Oxford: Polity Press.
- Wallerstein, I. (1991b) 'The national and the universal: can there be such a thing as world culture?', in A.D. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan.
- Westney, D.E. (1987) *Imitation and Innovation: The Transfer of Western Organizational Patterns to Meiji Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Yoshino, K. (1992) *Cultural Nationalism in Contemporary Japan: A Sociological Enquiry*. London: Routledge.